

Kapitola 14

Dálný východ v české zahraniční politice

Rudolf Fürst

DÁLŇNÝ VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRAŇIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Česká politika na Dálném východě (DV), tak jak je kontinuálně sledována v této sérii analytických monografií ÚMV, tradičně nepatří k hlavním tématům české zahraniční politiky, kontakty s asijskými partnery jsou určeny především ekonomickými zájmy a iniciativa spočívá převážně na straně hospodářsky silnějších asijských zemí se státem řízenou strategickou agendou. V okruhu zemí, které tato kapitola průběžně studuje, jsou zahrnuty Čína, Japonsko, Korejská republika (KR), Korejská lidově demokratická republika (KLDR), Tchaj-wan, Mongolsko, a také Vietnam, jež sice náleží do oblasti jihovýchodní Asie, ta však zatím není v této monografii specificky pokryta. Jmenovitě ČLR, Japonsko, Korejská republika a částečně také Tchaj-wan představují obchodně a investičně silné aktéry, kteří si v ČR dlouhodobě vytvořili vliv v politických a hospodářsko-lobbistických kruzích, proto vždy figurují jako hlavní téma této studie. Cílem této kapitoly není detailní faktický záznam událostí ve vztazích s výše zmíněnými asijskými partnery, nýbrž zachycení podstatných a nových okolností v návaznosti na dlouhodobý kontext české zahraniční politiky.

Rok 2013 v české politice vůči DV přinesl nebyvalou aktivizaci české politické agendy s ČLR na vysoké vládní úrovni. Tato okolnost reflektovala souběh dvou původně nesouvisejících trendů. Prvním je historicky bezprecedentní zájem ČLR o střední Evropu, který souvisí s investiční expanzí do Evropy od konce první dekády po roce 2000 a formováním nové regionální struktury uvnitř EU, spojující 16 postkomunistických zemí s ČLR, uvnitř již existujícího strategického partnerství EU-ČLR, v tzv. formátu 1+16.¹ Druhou okolností byla změna vládní politiky ČR po pádu kabinetu Petra Nečase a po nástupu Miloše Zemana do funkce hlavy státu a vytvoření dočasné vlády Jiřího Rusnoka, jež setrvala až do jmenování nového kabinetu v následujícím roce 2014.

Tato změna v přístupu k Číně nevyvolala v druhé polovině roku zatím výraznou vnitřní politickou diskusi, protože asijská témata v zahraniční politice v rámci ekonomické politiky státu v průběhu činnosti Rusnokovy vlády sice náležela k relevantním, avšak nepatřila k těm, jež by znamenala střet názorů v parlamentu a v médiích. Multilaterální vztahy EU s ČLR mají v ČR minimální mediální odezvu a v potřebě posílení ekonomických vztahů s ČLR se velké české politické strany dlouhodobě shodují. Za polarizující bylo možno považovat mediální střetnutí premiéra Nečase s částí vlastní vlády a s občanskou veřejností podporující politiku lidských práv v předchozím roce 2012, kdy ve svém projevu na brněnském veletrhu premiér varoval před negativním dopadem politiky lidských práv na české ekonomické zájmy zejména v Rusku a v Číně. Polarizace vnitřní diskuse v ČR se projevila až v následujícím roce 2014 v souvislosti s chystanými návštěvami nového ministra zahraničních věcí a prezidenta Zemana v ČLR.

Rok 2013 tak představoval přechod ve vnitropolitickém uspořádání ČR, ve kterém hlavní obecné postoje vůči asijským partnerům kontinuálně vycházely z programových dokumentů Nečasovy vlády, jež byly zmíněny v předchozích kapitolách na téma Dálný východ v české politice. Pro krátkou rekapitulaci lze připomenout, že DV nepředstavoval implicitní prioritu v programových dokumentech Nečasovy vlády,² nebyl výrazným tématem parlamentní diskuse ani v prostředí politických stran. Teprve změna na postu hlavy státu a vznik jím prosazené dočasné vlády nebývale oživily politický dialog s Pekingem, který byl do té doby velmi chladný, a to prakticky již od roku 2009, kdy premiér Jan Fischer v Praze přijal dalajlamu. Toto oživení vztahů s ČLR však nebylo explicitně vyjádřeno v programovém prohlášení Rusnokovy dočasné vlády, které jen obecně zmínilo zájem ČR o rozvíjející se trhy (mimo EU) v Indii, Číně, Rusku a Brazílii.³

Změna politického postoje Prahy vůči ČLR nejenže představuje hlavní téma roku 2013 ve formátu české asijské politiky, ale také druhý největší impuls v česko-čínských vztazích od počátku devadesátých let. Po roce 1989 v důsledku politické a ekonomické transformace v postkomunistické Evropě české vztahy s Čínou utrpěly divergencí politických kultur a narušením systému byrokratického řízení hospodářské spolupráce. Dosavadním vrcholem česko-čínských oficiálních kontaktů byla historicky první návštěva předsedy vlády ČLR Wen Ťia-paa (Wen Jiabao) v Praze v roce 2005 krátce po vstupu ČR do EU. Rok 2013 pak s dlouhým odstupem představuje revizi dosavadní letargie ČR, která dlouhodobě považovala ČLR za obtížně přijatelného partnera z důvodu nedemokratického režimu, což se projevilo na české straně utlumením návštěv na úrovni ministrů zahraničních věcí na více než jedno desetiletí. Vzájemné ekonomické vztahy se ustálily ve svém samopohybu bez negativních následků na asertivní chování Prahy v kritice stavu lidských práv v ČLR a ostentativním zvaním dalajlamy. Česká republika zůstala zklamána z nesplněných očekávání ve snaze o investiční a exportní úspěch na lukrativním čínském trhu, podobné rozčarování ovšem zažívá většina evropských států.

Podstatnou měrou však také zapůsobila proměna vnitropolitické konstelace jednak ve směru posílení české levice a významně také z titulu osobních aktivit prezidenta Zemana a premiéra Rusnoka. Oslabená pravice má v Číně také své podstatné

ekonomické zájmy, proaktivní část konzervativních kruhů propagující asertivní podporu tibetského exilu se ocitla v menšině, avšak s masivní mediální podporou, která se do konce roku 2013 neprojevila, ovšem zůstala do následujícího roku potenciálně mocným činitelem ovlivňujícím veřejné mínění. Významným proponentem v pozadí české politiky vůči ČLR jsou stále silnější lobbistické kruhy, jejichž vliv byl patrný již v průběhu Nečasovy vlády, kdy realizovaly vlastní cesty do Číny na semioficiální úrovni.

Fakt, že ČR získala s více jak desetiletým předstihem relevantní asijské investory v Japonsku a v Jižní Koreji, je dán schopností těchto zemí – na rozdíl od ČLR – nejen dříve zmapovat prostředí střední Evropy a jeho ekonomický potenciál pro své potřeby, ale také vyvinout zde vlastní výraznou *soft power*, jež Číně chybí. Stav vzájemně upadajícího zájmu postupně přerůstal od roku 2009 v nejchladnější vztahy ČR s Čínou v rámci celé Evropy. Nebývalá proměna postoje Prahy v roce 2013 vůči ČLR představuje urychlení adaptace na aktuální vývoj ve vztazích ČLR a střední Evropy, ale také pozoruhodnou míru proaktivního jednání na platformě summitu ČLR + 16 v Bukurešti (listopad 2013), kde premiér Rusnok jednal o přípravě cesty prezidenta Zemana do Pekingů a aktivně vyzýval k uspořádání příštího summitu v Praze. Takto aktivní role ČR neměla od konce éry vůči ČLR vstřícného předsedy vlády Jiřího Paroubka obdoby.

DÁLŇNÝ VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: AGENDA A UDÁLOSTI

Čínská aktivita v rámci formátu 1+16 a restart česko-čínských vztahů

Rok 2013 byl specifický nízkou mírou politické agendy na nejvyšší úrovni na DV a současně výraznou koncentrací pozornosti vůči vztahům s Čínou. V rodícím se formátu 1+16 vystupuje ambiciózní Polsko jako *de facto* vedoucí aktér celého bloku šestnáctky postkomunistických států a v oficiální rétorice Pekingů se slévají pojmy šestnáctka, střední Evropa a V4. Jakkoliv je vhodné tomuto projevu diplomatického uznání rozumět jako vyjádření zdvořilosti, zájem Pekingů o střední a východní Evropu (včetně Balkánu a Pobaltí) je evidentní jak co do obsahu tzv. „dvanáctibodového programu“,⁴ tak také v podobě mimořádné akcelerace bilaterálních politických a ekonomických vztahů s prominentními členy šestnáctky, tj. zejména s Polskem, Maďarskem, Rumunskem, Bulharskem a Srbskem. Pozdní objevení postkomunistické Evropy Čínou lze vysvětlit jednak enormním vzestupem pozornosti vůči celé Evropě, tak i faktem, že oblast tzv. šestnáctky je důležitou součástí EU (kromě neunijních zemí) s třetinovým podílem na celkovém spotřebním trhu EU, a také oblastí s nedobudovanou infrastrukturou, zásobami nerostných surovin, s existujícími logisticky důležitými pozemními a námořními centry, a také prostorem pro průmyslovou výrobu v dostupné vzdálenosti na trhy západních členských zemí EU. ČLR objevila prostor nových členských zemí EU z prakticky stejných důvodů jako flexibilnější Japonsko, Tchaj-wan a Jižní Korea již o dekádu dříve, s tím rozdílem, že potenciálně jde o kvantitativně ještě silnějšího ekonomického partnera. Pozice ČR jako člena V4 a geogra-

ficky blízké země mezi mimořádně aktivním Polskem a v rámci EU–ČLR strategického partnerství stojícím prominentním Německem je tedy neobyčejně příznivá, bez ohledu na sporné politické otázky. Česká republika navíc není v pozici akutně zadlužené země jako další z pročínských prominentů v rámci šestnáctky (např. Maďarsko) a má možnost si více vybírat.

Z iniciativy prezidenta Zemana, premiéra Rusnoka a „Smíšené komory česko-čínské spolupráce“ bylo v Praze v listopadu uspořádáno česko-čínské investiční fórum, kterému předsedal český premiér a které se symbolicky konalo ve Španělském sále na Pražském hradu. Předseda vlády Rusnok při této příležitosti oznámil „*restart česko-čínské spolupráce*“.⁵ Oficiálním hostem fóra byl náměstek ministra zahraničních věcí ČLR Sung Tchao (Song Tao), který posléze absolvoval formální návštěvu na zámku v Lánech, kde předal prezidentovi Zemanovi oficiální pozvání k návštěvě ČLR v následujícím roce 2014. Ještě v témže měsíci se posléze konal summit předsedů vlád uskupení 1+16 v Bukurešti, kde se český premiér setkal s čínským protějškem Li Kche-čchiangem (Li Keqiang). Česká delegace navrhla Prahu jako další místo konání takového summitu v roce 2014.⁶ Na summitu se paralelně konalo ekonomické fórum pro zástupce hospodářských komor a podnikatelského sektoru.

Příznivý obrat v česko-čínských vztazích je tedy výsledkem působení zahraničního kontextu na úrovni ČLR+16 a projevem zájmu Pekingu pokrýt formát šestnáctky bez ohledu na rozdíly v úrovni bilaterálních kontaktů s jednotlivými zeměmi, a současně také důsledek změny vnitropolitické situace v ČR, spojené s posílením pozice české levice, která je tradičně více pročínská. K výčtu relevantních událostí české asijské agendy patří účast předsedy vlády Nečase na summitu V4 s Japonskem (červen) ve Varšavě. Program společného jednání potvrzuje rostoucí zájem Japonska o země Visegrádu, a zejména o ambiciózní Polsko. Premiér Šinzó Abe jednal o podpoře zemí V4 pro dohodu o volném obchodě mezi EU a Japonskem a o posílení vazeb Japonska s NATO.⁷ Rozhovor s českým premiérem se týkal zájmu většinového vlastníka Toshiba ve firmě Westinghouse, která je zainteresovaná na dostavbě české jaderné elektrárny v Temelíně.

Hospodářské kontakty

Hlavní váha vzájemných kontaktů s uvedenou skupinou zemí DV leží tradičně v hospodářské oblasti, výsledný efekt však tomu nezřídka nenasvědčuje, což paradoxně platí zejména v případě tolik diskutované a zdůrazňované Číny. Je evidentní, že obrat ve vzájemných politických vztazích se nemohl projevit v tak krátké době po změně v českém vnitropolitickém uspořádání. Přesto lze hypoteticky brát za jistý úhelný kámen vyhlášení Varšavské iniciativy v dubnu 2012 a očekávat postupně od vzniku formátu 1+16 nějaké příznivé ekonomické dopady. Česká statistika přílivu zahraničních investic (PZI) ovšem za rok 2013 vykazuje čínské investice do ČR v záporných číslech (-1252,5 mil. Kč), zato Jižní Korea opět potvrdila suverénní prvenství mezi asijskými investory (6779 mil. Kč v roce 2013) posledních let.⁸ Hlavní jihokorejskou akvizicí bylo v daném roce odkoupení zadlužených Českých aerolinií (ČSA), jež v kategorii složené finanční částky nepředstavovalo relevantní položku (44% podíl za 2,64 mil. EUR),⁹ avšak z hlediska strategické výhodnosti pro obě strany znamená mar-

kantní synergický efekt: ČSA byly v obtížné vyjednávací pozici, ČR je dlouhodobě strategickou destinací v jihokorejské výrobní a obchodní expanzi v Evropě a zvláště Praha patří v KR ke stále více módním turistickým destinacím.

Ani obchod s asijskými partnery, a zejména exporty do ČLR, nelze v roce 2013 považovat za jasný indikátor zlepšení. Český export do Číny meziročně mírně vzrostl zhruba o 5 mld. Kč (z 32,7 mld. Kč v roce 2012 na 37,6 mld. Kč v roce 2013), tj. o solidních 15 %, což je ovšem v poměru k importům z ČLR částka zhruba na úrovni jedné desetiny (import z ČLR do ČR byl 302,7 mld. Kč).¹⁰ Pozvolný nárůst českých exportů do Číny je v návaznosti na předchozí kapitoly této ročenky tedy potvrzením příznivého trendu posledních pěti let, kdy bylo ovšem obtížné nacházet kauzální relace mezi politickými vztahy (do roku 2012 chladnými) a výsledky exportu. Rodící se partnerství 1+16 bude vhodnější v následujících letech posuzovat spíše v hodnotách přijatých investic, protože možnosti ovlivnění obchodu jsou velmi obtížně proveditelné institucionální cestou. Navíc v tzv. Dvanáctibodovém programu Čína svým partnerům ve formátu 1+16 v oblasti obchodu nenabízí žádné konkrétní výhody. Naopak, jako formu splátek úvěrů poskytnutých čínským konsorciem bank (s příznačně dominantním postavením Čínské rozvojové banky) čínská strana navrhuje evropským partnerům šestnáctky splácení v podobě dodávek čínského zboží.

Výsledky českého exportu do dalších zemí sledovaného regionu DV jsou tradičně nízké a v celkovém úhrnu obchodní bilance ČR málo relevantní, proto nejsou jejich číselné hodnoty v tomto textu zmíněny. O tom, že prostor východní a jihovýchodní Asie patří k nesnadným destinacím, potvrzuje překvapivě komplikovaný průběh stavební zakázky PPF Banky ve Vietnamu, v tzv. projektu Vietnamcement. Tento vysoce prioritní záměr stavby cementárny českou formou Inekon v hodnotě zhruba dvě a půl miliardy korun byl zajištěn ručením EGAP a také soukromou PPF Bankou. Mimo uvedené byl ještě ve Vietnamu patřičně podporován i politicky. Projekt spolufinancuje Vietnamská investiční a rozvojová banka (BIDV), která otevřela zastoupení v ČR, kde má zájem orientovat se na vietnamské i české klienty. Přesto se výstavba cementárny dostala do mrtvého bodu a česká strana ve svízelné situaci intenzivně hledá alternativního vietnamského investora.¹¹

DÁLŇNÝ VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: IDENTIFIKACE HLAVNÍCH AKTÉRŮ

V následujícím přehledu budeme věnovat pozornost vnějším (zahraničním) a vnitřním (v ČR) aktérům, kteří ovlivňovali českou politiku, především pak vůči Číně, která představuje jednoznačně hlavní téma české politiky na DV v roce 2013. V případě ostatních zemí DV nenastala oproti předchozímu roku žádná podstatná změna, v české asijské politice obecně platí, že se odvíjí jako reakce na podněty silných partnerů (Čína, Japonsko, Korejská republika), kteří mají jasnější představy o tom, co chtějí, a také disponují většími finančními kapacitami. Výjimkou je ekonomicky slabé Mongolsko, které ovšem patří do seznamu prioritních zemí ČR ve strategii MPO, na

vzestupu jsou české ekonomické aktivity ve Vietnamu, v případě Severní Koreje nelze pro mezinárodně komplikovanou bezpečnostní situaci uskutečnit ani minimum z možných priorit ČR. Začneme tedy s vlivem Číny a formující se strategií její evropské politiky.

V postoji Pekingu vůči ČR je vždy patrný širší, tj. celoevropský kontext, ve kterém je určující souběh ekonomických a politických témat z hlediska relevance EU jako celku. Od ní se odvíjejí regionální a bilaterální strategie, menší země formátu ČR jsou nazírány dle jejich příslušnosti v dané hierarchii relevance. To bylo důvodem, proč čínský premiér Wen Ťia-pao (Wen Jiabao) v roce 2005 poprvé zavítal do Prahy rok po vstupu ČR do EU. Ačkoliv ČR má pověst nejasertivnějšího politického kritika ČLR v Evropě,¹² přesto se nezdá, že by Pekingu vyhovovalo takové státy úplně ostrakizovat; zmrazení politických bilaterálních kontaktů na vládní úrovni a omezení možností diplomacie v ČLR jsou dostatečným opatřením, které má za cíl adekvátně reagovat na nevíтанé skutky, ale nepoškodit čínské zájmy v Evropě. Z toho pohledu je česká vnitřní kritika zastánců lidských práv vůči pročínským stoupencům oprávněná: Peking nemá přímé nástroje, jak ČR potrestat, vývoj obchodu není politickými vztahy ovlivnitelný. Přímoú újmu v obchodu a investicích ČR v Číně sice nelze empiricky zaznamenat, avšak negociační možnosti ČR zůstávají na nízké úrovni, zejména v porovnání s prudkým vzestupem bilaterálních vztahů ostatních postkomunistických zemí s ČLR.

Se vznikajícím formátem 1+16 se objevuje téma možné kolize s agendou strategického partnerství EU–ČLR a možnost další fragmentace celoevropské jednotné politiky vůči Číně s ohledem na vzestup individuálních (bilaterálních) strategických partnerství velkých států EU – typicky zejména Německa a Francie, ale také už i Polska. Peking ve své evropské strategii již může využívat fragmentaci EU-28, formát 1+16, resp. 1+V4+12, a také bilaterální kontakty se všemi evropskými státy. Podle probíhajícího výzkumu pracovního týmu ÚMV se dle individuálních případových studií země V4 a Pobaltí stále vymezují velmi proevropsky i přes lákavou nabídku masivních investic z Číny, které v současné době byly stále ještě ve stadiu verbální diplomacie.¹³ Pro formát 1+16 je charakteristická míra asymetrie, neboť celé regionální seskupení šestnáctky (kromě V4) nemá vlastní institucionální zázemí, zatímco Čína otevřela na svém ministerstvu zahraničních věcí pro agendu 1+16 zvláštní Sekretariát (*Secretariat for Collaboration between China and the Countries of Central and Eastern Europe*). Tím se agenda 1+16 podobá spíše formátu kvazirozvojové pomoci Číny pro ekonomicky slabší skupinu členských zemí (plus doposud nečlenské státy) EU. Sekretariátu předsedá náměstek ministra zahraničních věcí ČLR, ve sledovaném roce 2013 Sung Tchao.

Na čínskou iniciativu ve formátu 1+16 se pokoušela reagovat Nečasova vláda již v roce 2012, avšak setkání českého velvyslance v Londýně s dalajlamou před olympiádou, prakticky dva měsíce po ustavujícím summitu 1+16 ve Varšavě (viz tzv. „Varšavská iniciativa“), vyjevilo nesoulad uvnitř koalice i české pravice vůbec: vedle pragmatické ODS a jí blízkých finančních skupin, které se dlouhodobě o Čínu zajímají (zejména PPF), stála konzervativní TOP 09, která má sice také v ČLR ekonomické

zájmy, současně se ale prezentuje důrazem na lidskoprávní témata a spolu se Stranou zelených a jejich bývalých fragmentů (Martin Bursík) patří k neaktivnějším podporovatelům tibetských exilových kruhů. Zatímco rozkol jak na pravici, tak i mezi vládou a MZV se projevil v předchozím roce 2012 v medializované debatě na téma tzv. „dalajlamismu“,¹⁴ tj. popularizované ideologie lidských práv, která údajně poškozuje české ekonomické zájmy v Rusku a v Číně, se vznikem Rusnokovy vlády se vidění Číny na vládní úrovni zjednodušilo a jasně posunulo ve prospěch podpory českých politických stanovisek blíže k Pekingu. Tím získala politika ČR nebyvalou jednotnost a schopnost vystupovat aktivně, v reakci na vývoj vztahů ČLR+16 je však vhodnější mluvit spíše o větší míře adaptace než v předchozím roce 2012.

Neočekávaně nový nesoulad mezi českými aktéry však naznačil kritický ohlas MZV ČR vůči entuziasmu premiéra Rusnoka během summitu v Bukurešti a především v otázce společné deklarace („Bucharest Guidelines“), kterou na závěr setkání schválily delegace zúčastněných šestnácti zemí a Čína. Asymetrický charakter formátu 1+16 dává mj. jasnou výhodu čínské straně, jež formuluje znění závěrečných dokumentů a předkládá je k posouzení jednotlivým zemím šestnáctky, které nemají dostatečnou možnost své individuální postoje ve větším časovém odstupu patřičně uvážit a vzájemně prodiskutovat. Z českých médií na rýsující se nesouzvuk mezi MZV a vládou ČR upozornil webový časopis *Česká pozice*, který se zmínil o údajně rezervovaném postoji bývalého ministra zahraničních věcí (a také předchozího předsedy Česko-čínské smíšené komise) Jana Kohouta. Z Bruselu přišla reakce v podobě dopisu komisaře pro obchod Karla de Guchta, věnovaného účastníkům summitu, v němž upozornil na potřebu neodchýlit se od společných postojů Evropské komise v oblasti obchodních vztahů s Čínou. Náznaky *České pozice* se týkaly údajně nejednotného postoje i uvnitř samého MZV, kde jednání o znění dokumentu vedl náměstek pro mimoevropské země a ekonomickou diplomacii Tomáš Dub (ODS), avšak diplomatické kruhy z odboru pro agendu s EU údajně naznačovaly nutnost větší opatrnosti. Do konce roku 2013 nebyly zveřejněny další podrobnosti a kauza s textem deklarace se dostala mimo obecnou pozornost, i tak ale jde o téma, které bude zřejmě v budoucím vztahu EU–ČLR a formátu 1+16 rezonovat.

V již zmíněném „restartu“ českých kontaktů s Čínou na vysoké úrovni představují lobbistické kruhy velmi významného aktéra, což není ani mezinárodní anomálie, ani odchylka od stavu předcházejících let (viz např. kapitola *Dálný východ v české zahraniční politice* v roce 2012), jen s částečnou personální obměnou, tentokrát příznačně v osobě Jaroslava Tvrdíka, bývalého ministra za ČSSD, významného lobbisty, od roku 2013 honorárního poradce předsedy vlády pro kontakty s ČLR.¹⁵ Také stranická příslušnost předsedy Česko-čínské smíšené komory (Jan Birke, ČSSD) naznačuje směr politických vazeb.¹⁶ Rok 2013 však přinesl jeden podstatný rozdíl, kterým bylo dostižení oficiální politickou reprezentací náskoku lobbistů, jenž se do té doby v důsledku výpadku vysokých státních návštěv rýsoval prakticky od roku 2009. Cesty vysokých státních představitelů (ministr zahraničních věcí, prezident) se však realizovaly z časových důvodů až v následujícím roce 2014.

DÁLNY VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VEŘEJNÝ A MEDIÁLNÍ PROSTOR

Pro český veřejný prostor a mediální svět jsou asijská témata stále příliš odtažitá a ne snadno zpracovatelná, s úsporami ve veřejných médiích (ČT, ČRo) dlouhodobě ubývá personální expertní zastoupení a úroveň mediálního pokrytí tím trpí. Pozornost poutají zejména události spjaté s napětím mezi rostoucí Čínou a sousedními zeměmi v oblasti teritoriálních sporů, pokračující bezpečnostní krize v souvislosti s vývojem v Severní Koreji, a nevyčerpatelným zdrojem je nedemokratický charakter některých sledovaných zemí: typicky Číny a Severní Koreje, méně pak už Vietnamu, zatímco pokrytí ostatních – formálně demokratických zemí – je sporadické, pro většinové publikum obtížně zařaditelné. Vztahy mezi Evropou a asijskými partnery v obchodě a investicích se sice objevují o něco častěji než dříve, v reakci na vzrůstající ekonomický a politický vliv silných asijských investorů, avšak ne v tak časté a zejména faktické podobě, jak se děje v zahraničních médiích na západ od ČR.

Český mediální diskurz se ustaluje ve svých stereotypech, které souznějí s českým vnitropolitickým životem, příznačně pak negativně graduje ve volebních kampaních. Ačkoliv asijská témata v českém prostředí ještě nedosáhla intenzivní politizace, přesto se v diskurzu populistických stran objevují náznaky jejich spojování do obecnějších hesel a sloganů v podobě soužití s migranty (Vietnamci), ilegálních činností cizinců a ekonomické konkurence (Vietnamci) a neochoty sdílet s většinovou společností hodnoty (muslimové, Číňané, Vietnamci). Nejčastějším hlavním tématem spojujícím českou (evropskou) realitu s asijskou jsou nesporně lidská práva. Tematizace údajného rozporu mezi hospodářskou činností a zrazováním demokratických ideálů je jedním z ústředních stereotypů, které se objevují v politických diskusích. I když se ve druhém kole prezidentských voleb 2013 střetli kandidáti, kteří zastávají protichůdná stanoviska ohledně zdůrazňování lidských práv v zahraniční politice státu (M. Zeman a K. Schwarzenberg), asijská tematika však explicitně nezazněla, protože hlavní konfrontace se odehrála zejména v apelu na národní a historickou symboliku blízkou středoevropské realitě. Ani v předčasných parlamentních volbách v roce 2013 nelze opakování osvědčené vylučovací konstrukce „buď obchod, nebo lidská práva“ považovat za téma, které by vedlo pozornost do asijských prostorů, spíše se týkalo Evropě bližšího Ruska.

V souvislosti s tzv. „restartem“ česko-čínských politických kontaktů však lze pozorovat od pozdního podzimu 2013 oživení pozornosti vůči ekonomickému přínosu Číny Evropě. Začíná téměř překvapovat, že téma Čína v českém mediálním prostředí může vůbec představovat také něco pozitivního, neboť stereotypizace a selektivita českých médií v interpretaci situace asijské velmoci má dlouhodobě odpuzující účinek na širokou veřejnost, druhotně i na média samotná. V pochopitelné snaze čelit negativním stereotypům kritiků ČLR se ovšem rýsuje nebezpečí jiného stereotypu – o tzv. výtečných možnostech asijského ekonomického zázraku. Oživení české politiky vůči Pekingmu nemusí přinést okamžitý efekt, může také skončit i rozčarováním. Proto protipól témat „čínský sen“ (o ekonomickém úspěchu) a „komunistický režim, který

utlačuje disidenty a Tibet“, může dlouhodobě polarizovat českou veřejnost a bránit věcnému a nepodjatému nazírání skutečnosti.

Autor dlouhodobě interpretuje český diskurz o Číně a lidských právech jako sociální konstrukt, tj. tendenci rekonstruovat v diskurzu českou národní demokratickou identitu na příkladu negativní jinakosti, kterou lokalizuje do vzdálených oblastí Asie, kde dožívají tzv. zlé komunistické režimy. Česká republika by tak měla využít vlastní tragické zkušenosti a následováním odkazu Václava Havla projevit solidaritu s těmi, kteří ještě nedosáhli osvobození od politického útlaku. V tomto smyslu se ovšem veřejná debata točí spíše v reflektování české reality a je projevem upjaté pozornosti k sobě samým, než aby přinášela produktivní výsledky v podobě konkrétní pomoci druhým.¹⁷

Významná část české veřejnost věří, že se tak stane pozváním dalajlamy do ČR a demonstrací odvahy vůči mocnému Pekingu, který nepřestane proti přítomnosti tibetského hosta oficiálně protestovat. Vyznění dalajlamovy účasti na konferenci Forum 2000 v Praze v září 2013, dva roky po předchozí návštěvě Prahy, bylo jako vždy mediálně působivé. I když tibetský host nebyl přijat českým prezidentem, tak jak se stávalo v éře prezidenta Havla, přesto jeho vystoupení na Konferenci Forum 2000 i veřejná přenáška v Tipsport aréně, která přilákala přes pět tisíc účastníků, byly mediální událostí podzimu.¹⁸ O zvláštní popularitě Tibetu v Česku svědčí pokračující entuziasmus každoročního festivalu Dny Tibetu, který se stal neodmyslitelnou kulturní událostí jara, a také projevem občanských postojů v podobě vyvěšování tibetských vlajek v rámci akce „Vlajka pro Tibet“ v místních zastupitelstvích, univerzitách, školách, kulturních organizacích. Neustále narůstající počet zúčastněných svědčí o tom, že popularita Tibetu je stále na vzestupu.¹⁹

Prezident Zeman v předvolební kampani označil dalajlamu za představitele náboženských kruhů při zdůvodnění, proč ho nepřijal na oficiální úrovni. Barmskou disidentku a političku, nositelku Nobelovy ceny za mír, Aun Schan Su Ťij, která byla také hostem Fora 2000, však prezident na Hradě uvítal.²⁰ Otázka lidských práv je nadále relevantním a antagonizujícím tématem, jež ve veřejném diskurzu představuje značný potenciál pro politizaci, kterého využívají zejména pravicové subjekty. I když se tak v roce 2013 stalo jen zatím okrajově, pro předpokládaný vzestup kontaktů s Čínou na nejvyšší politické úrovni do následujících let lze čekat odpor občanské veřejnosti, médií a politické opozice, který bude postaven na politické a hodnotové nepřijatelnosti Číny.

Stranou od roviny českého diskurzu na téma hodnot a pragmatismu je třeba také zmínit sílící přítomnost asijských aktérů v českém veřejném prostoru a jejich nároků. Jde především o komunitu českých Vietnamců, tvořících nejpočetnější asijskou menšinu v ČR, ale již také ekonomicky a společensky ambiciózní součást veřejného života. Odstupující vláda P. Nečase přiznala Vietnamcům žijícím v ČR status národnostní menšiny. Komunita Vietnamců, čítající oficiálně 65 tisíc (neoficiálně však 70 000–80 000), získává nárok na státní podporu jazyka a kultury. Vietnamci se v ČR posazují jako komunikativní a ekonomicky vlivná menšina s aspiracemi na vlastní finanční a mediální zázemí.

Většina zde sledovaných asijských zemí má v ČR silnou veřejnou diplomacii, je potěšitelným faktem, že i při omezených materiálních možnostech se také česká strana začíná stále více prosazovat podobným způsobem, zejména sofistikovanou prezentací české kultury. Prim posledních let hraje aktivní ambasáda v Soulu, kde bylo v roce 2013 otevřeno České centrum, pozoruhodně se aktivizuje i česká kulturní propagace v Číně, v případě Tchaj-wanu a Japonska je aktivní česká kulturní diplomacie samozřejmostí dlouhodobě již s předstihem. S aktivizací kontaktů s Čínou lze očekávat prudký nárůst zájmu o turistiku do střední Evropy, jenž jako vedlejší produkt přináší čínská investiční expanze do postkomunistické části EU.

ZÁVĚR

Zvolení prezidenta Zemana a ustanovení dočasné vlády vedly k sblížení hlavních politických elit i ekonomických lobby ve vztahu k Číně, což dohromady přispělo k aktivizaci české politiky z vlastní domácí vůle. Tím, že strana TOP 09 ztratila MZV, uvolnil se většinový konsenzus na vládní úrovni, který podporuje ekonomickou orientaci na Peking s potřebou zlepšit s ním do té doby příliš chladné politické vztahy. Současně se tak ČR v dané mezinárodní konstelaci výrazněji po delší době (od roku 2009) adaptovala směrem k pročínskému proudu v rámci formátu šestnáctky (1+16), a implicitně i většiny EU-28. Politika ČR se tak stala aktivní a současně také i reaktivní v rámci přijímání okolních podnětů, tj. z formátu 1+16 i bilaterálně s ČLR. Tento posun se pro zbytek pravice mimo ODS a většinu médií zatím nestal popudem k politizaci, počet a intenzita debat v politickém okruhu a v médiích tomu nenasvědčovala, avšak s nástupem nové vlády Bohuslava Sobotky v roce 2014 se pro tuto část názorového spektra otevírá mobilizující potenciál údajného „podlehnutí asijské velmoci“ a „opuštění politiky lidských práv“. Dosud nízká míra politizace do konce roku 2013 tak byla klidem před bouří.²¹ Předpokládaným hlavním tématem blízké budoucnosti je dramatický vzestup přítomnosti ČLR ve střední Evropě a schopnosti ČR tuto unikátní příležitost využít, resp. to, jak bude vhodné se na tuto situaci adaptovat v míře ústupu od konfrontační politiky lidských práv směrem k novému stylu politiky lidských práv nové vlády, dále pak jak bude možné rozvíjet vlastní aktivitu orientovanou na získání čínských investic a popř. posílit vlastní veřejnou diplomacii v Číně. Česká republika se ve srovnání s předchozím rokem silněji adaptovala vůči možnostem formátu 1+16, a dokonce se začala nebyvalou měrou angažovat jak v tomto sdružení, tak také v bilaterálních vztazích s Pekingem. Tento obrat lze označit za jednu z nejmarkantnějších změn české zahraniční politiky v roce 2013 i v rámci celé dekády. Toto posílení českého zájmu o Čínu však nemůže zastřít existující slibnou dynamiku hospodářských kontaktů s Čínou na regionální úrovni z minulých dvou let, i v oblasti kulturní a akademické spolupráce, která se úspěšně rozvíjela – bez přímé politické podpory vysokých míst – už za Nečasovy vlády. Česká politika tak v principu nebyla zcela neaktivní, jen nepůsobila na tak vysoké politické úrovni. Co se změnilo, byla tedy aktivizace oficiální po-

litické linie, na kterou je ČLR více vnímavá než česká strana. Prolomení chladu ČLR vůči Praze lze přičíst tomu, že česká strana dokázala Peking přesvědčit o svém zájmu vyjít z dlouhodobé stagnace bilaterálních politických kontaktů. Česká republika nevyšlala ministra zahraničních věcí do Pekingu patnáct let, neboť k tomu neshledávala pádný důvod, a ČLR posléze takovou návštěvu neměla zájem akceptovat jako odvetu za přijetí dalajlamy v ČR v roce 2009.

Česká urychlená adaptace na středoevropský styl politiky vůči Pekingmu prezentovaný zeměmi V4 může být přijímána negativně a polarizovat společnost v ČR na základě emotivně využitých mediálních strategií zástupců občanské společnosti a argumentačně slábnoucí politické pravice. Možnosti plynoucí z tzv. „restartu“ kontaktů s Pekingem také mohou uvíznout jen v oblasti plánů a slibů, jak svědčí případ krize strategického partnerství EU–ČLR prakticky již po třech letech své existence, kdy obě strany začaly otevřeně vyjadřovat své zklamání. Příklad Polska a Maďarska, které v roce 2013 ještě neshledaly dostatečný ekonomický efekt své diplomatické ofenzivy vůči Pekingmu,²² může dát s odstupem za pravdu pochybnostem plynoucím z charakteru formátu 1+16, který je asymetrický a je výrazně postaven na čínských vlastních prioritách. Vyvažování mezi zájmem o Čínu a střízlivým realismem vede ke střední cestě, kterou by se česká adaptace měla ubírat. S čínskou *charm offensive* poroste napětí mezi českou politikou formátu EU–ČLR, „východním“ formátem 1+16 i s bilaterální agendou. Na tuto výzvu bude česká strana muset reagovat, nabízí se k úvaze možnost užší koordinace v rámci V4.

Celkově se zbývající oblast DV kromě Číny v nazírání ČR v roce 2013 dále neposunula, zůstává zachována kontinuita asymetrie a větší aktivity ekonomicky silnějších a diplomaticky aktivnějších asijských partnerů – Japonska, Jižní Koreje a Tchaj-wanu, zatímco Mongolsko a Vietnam jsou dlouhodobě potenciálními strategickými destinacemi pro české investice. Kontakty České republiky s KLDR nadále komplikuje napjatá bezpečnostní situace, změny ve vedení strany a státu po nástupu Kim Čong-una, a především přetrvávající tristní ekonomická situace limitují možnosti oživit tradici bilaterálních vztahů.

Poznámky

- ¹ Jde o postkomunistické státy ve střední, východní a jihovýchodně Evropě a v Pobaltí, tj. členské země EU a několik dosud neuniijních států: Albánie, Bulharsko, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Česká republika, Estonsko, Chorvatsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Makedonie, Polsko, Rumunsko, Slovinsko, Slovensko, Srbsko.
- ² Vláda ČR: *Programové prohlášení vlády*. On-line: www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf.
- ³ Vláda ČR: *Programové prohlášení vlády*, červenec 2013. On-line: www.vlada.cz/assets/media-centrum/tema/Programove-prohlaseni-vlady-20130802.pdf.
- ⁴ *China's Twelve Measures for Promoting Friendly Cooperation with Central and Eastern European Countries*, Foreign Ministry of the People's Republic of China (FMPRC), 26. 4. 2012. On-line: www.mzv.cz/file/862793/China_CEE_cooperation.pdf.

- ⁵ „Restart of Collaboration between the Czech Republic and China“, The Government of the Czech Republic, November 12th, 2013. On-line: www.vlada.cz/en/media-centrum/aktualne/restart-of-collaboration-between-the-czech-republic-and-china-113806/.
- ⁶ Vláda ČR: *Premiér: Summit s Činou by se mohl konat v ČR*, 26. 11. 2013. On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/premier-summit-s-cinou-by-se-mohl-konat-v-cr--113845/.
- ⁷ Agenda Visegrad Group Plus Japan Joint Statement, Partnership based on common values for the 21st century, 6. 6. 2013. On-line: www.visegradgroup.eu/calendar/2013/visegrad-group-plus.
- ⁸ Statistika ČNB, PZI do ČR v teritoriální struktuře v roce 2013. On-line: www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_bilance_stat/pzi/index.html.
- ⁹ *Vláda schválila prodej podílu ČSA do rukou Korean Air*. Pilotinfo, 14. 3. 2013. On-line: www.pilotinfo.cz/z-kokpitu/doprava/vlada-schvalila-prodej-podilu-v-csa-do-rukou-korean-air.
- ¹⁰ Statistika zahraničního obchodu ČR za příslušný rok, Český statistický úřad. On-line: apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO.
- ¹¹ Žižka, Jan: *PPF Bance „zamrzly“ peníze ve Vietnamu. Miliardový export do prioritní země se zdrhl*. Česká pošta. On-line: ceskapozice.lidovky.cz/ppf-bance-zamrzly-penize-ve-vietnamu-miliardovy-export-do-prioritni-zeme-se-zadrhl-gzf-/tema.aspx?c=A131118_230734_pozice_137592.
- ¹² Viz schémata vyhodnocující individuální vztahy evropských zemí vůči ČLR, vyjadřující kombinace politických a ekonomických politik, v analýzách ECFR (*European Council on Foreign Relations*). Fox, John–Godement, François (2009): *A Power Audit of EU-China Relations*. London: ECFR, s. 4; dále viz Godement, François–Parello-Plesner, Jonas–Richard, Alice (2011): *The Scrumble for Europe*. Asia Centre policy brief. London: ECFR.
- ¹³ S podporou výzkumného grantu TAČR TD010231, 2012–2013, Fürst, Rudolf–Tesař, Filip (eds.) (2013): *China’s Comeback in Former Eastern Europe: No Longer Comrades, Not Yet Strategic Partners*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- ¹⁴ Viz např. Nečas, Petr: *Dalajlamismus či podpora Pussy Riot škodí českému exportu*. iDnes, 10. 9. 2012. On-line: zpravy.idnes.cz/podpora-dalajlamy-podle-necase-skodi-exportu-fnb-/domaci.aspx?c=A120910_182335_domaci_jj.
- ¹⁵ *Tvrdik se vrátil do Strakovky. Dělá Rusnokovi poradce*. Lidové noviny, 2. 12. 2013. On-line: www.lidovky.cz/tvrdik-se-vratil-do-strakovky-dela-rusnokovi-poradce-pdf;zpravymdomov.aspx?c=A131202_074602_ln_domov_jzl#utm_source=clanek.lidovky&utm_medium=text&utm_campaign=a-souvisejici.clanky.clicks.
- ¹⁶ Podrobněji viz na webových stránkách Smíšené česko-čínské komory vzájemné spolupráce. On-line: www.czechchina.com/?page_id=1916.
- ¹⁷ Fürst, Rudolf (2011): *Co počít s negativní českou konstrukcí zlé Číny?* In: Štífecký, Vít a kol.: *Mezi politickým (ne)zájmem a byrokratickou efektivitou*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 115–125. Dále viz např. Fürst, Rudolf (2010): *Podpora Tibetu, Tchaj-wanu a lidských práv v Číně: Evropská avantgarda nebo český kým?* In: Drulák, Petr–Horký, Ondřej (eds.): *Hledání českých zájmů. Obchod, lidská práva a mezinárodní rozvoj*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 80–101.
- ¹⁸ On-line: www.forum2000.cz/cz/projekty/dalsi-aktivity/2013/prednaska-jeho-svatosti-dalajlamy/; www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/241881-dalajlama-si-ziskal-ceske-posluchace-humorem-a-srdecnosti; www.tibinfo.cz/clanek.php?id=690.
- ¹⁹ On-line: www.tibinfo.cz/clanek.php?id=579.
- ²⁰ *Zeman přijal na Hradě nobelistku Su Ťij*. Týden, 16. 9. 2013. On-line: www.tyden.cz/rubriky/domaci/politika/prezident-zeman-prijal-na-hrade-nobelistku-su-tij_282784.html.
- ²¹ Viz ostře neoushlavná reakce opoziční pravice a Strany zelených vůči návštěvě ministra zahraničních věcí L. Zaorálka v ČLR v následujícím roce 2014 a také mimořádně masivní kritika prakticky všech médií za podpis kompromisního společného prohlášení, které je interpretováno jako „zrada“ české politiky lidských práv a podpory Tibetu.
- ²² Osobní konzultace autora s kolegy z výzkumných institucí zemí V4, kteří studují vývoj vztahů svých zemí ČLR.